

Marguerite Yourcenar
SPLET VEČNOSTI

prevedla Saša Jerele

Siva vsakdanjost

Michel je sam. Pravzaprav je bil zmerom sam. Razen morda, ko je bil še majhen in je imel starejšo sestrico, ki je na starih fotografijah vedno kje ob njem; a Gabrielle je rosno mlada umrla, najmlajša, njena namestnica, pa je bila, ko je Michel že dokončno pretrgal z družinskim življenjem, šele dekletce. In nato je spet ostal sam, bilo je le nekaj redkih lepih trenutkov z očetom, utrganih tako rekoč skrivaj in zatajenih pred materjo, ki ni ljubila niti moža niti sina. Osamljen je bil s soprograma, v užitkih in prepirih, ki jih je delil s prvo, ter v sladkogrenki nežnosti, ki ga je povezovala z drugo (njunega odnosa ni idealiziral niti v času globokega žalovanja, saj je za kaj takega preveč iskren). Osamljen je s sinom iz prvega zakona, čemernim fantom, ki ga videva le poredkoma in čigar vzgoje morda ne bi smel prepustiti čudaškima starima staršema, ki živita daleč stran. Osamljen je s komaj dvomesečno dojenčico, ki jo sicer vestno obiskuje: pogledat jo pride zjutraj in zvečer, je zraven, ko jo kopajo, poizveduje o stekleničkah in plenicah; toda dojenčica je za zdaj samo živalca, ki mu jo je položil v naročje tok dogodkov in ki je še ne more vzljubiti, ker bi imela takšne ali drugačne lastnosti. Osamljen je bil, že dolgo tega, z mlado angleško ljubimko, zaradi katere je dezertiral in zapustil Francijo in pri kateri ni nikoli vedel, koliko so njeni poljubi zaigrani. Osamljen je bil v družbi nekaj redkih moških prijateljev, pri katerih je pogosto slutil, da imajo z njim svoje namene, se včasih čutil ogoljufanega, enkrat morda celo prefinjeno izdanega. Osamljen je bil v raznih zasebnih ali javnih gimnazijah in na univerzah, kamor so ga pošiljali starši in kjer je lahko prvič ugotovil, da so sinovi iz premožnih družin, ki so jih

dobri očetje izurili v latinščini in spodobnem licemerstvu, laični profesorji pa prav v ničemer, zgolj povprečneži. Osamljen je bil navkljub prijaznosti, ki jo tako pogosto izžarevajo navadni ljudje in ki je tudi vojaška suknja ne zatre popolnoma, v vojski; a sobni tovariši pač niso prijatelji. Osamljen je bil tudi v liverpoolskih in amsterdamskih mornarskih beznicah, v katerih je ob robati razposajenosti pomorščakov včasih pozabil na muhe in zahteve svoje trenutne ženske. In tistega avgusta leta 1903 je v svoji sobi v drugem nadstropju mont-noirskega dvorca, kamor se je že drugič v štirih letih zatekel po izgubi žene, znova brez nadaljnega sam, popolnoma sam.

Že res, da v prvem nadstropju, v »gosposkih sobanah«, kraljuje stara vdova. V njih zaseda s svojimi notarji, visoko na steni visi, v ostrem kontrastu z obdajajočim baročnim pohištvom, razpelo s kropilnim kamnom in pušpanovo vejico, inventar, ki je pri teh meščanskih kristjanih skoraj nepogrešljiv, čeprav ne znajo več moliti. V velikanski hiši sta »gospodarja« le dva, a ju obdaja morje služinčadi. Služabniki so samo roboti; delodajalci jih poznajo po imenih in kvečjemu še po obrazih, predvsem pa jih razločujejo po službi, ki jo opravljajo ali naj bi jo opravljali. A vendar so nanje zelo navezani in se od njih ločujejo samo, kadar imajo za to tehtne razloge; njihove službe so dosmrtno, včasih celo dedne.

Na vrhu hierarhične lestvice prestoluje vdovina sobarica Mélanie, ki ima ključke gospejinih soban in je njena zaupnica; vsi se je ogibajo kot kuge. Azalie je negovalka, izučena v negi dojenčkov, ki jo je Michel najel še v času, ko se je bila njegova mlada soproga odločila, da se vrne v Bruselj in rodi v bližini svojih sester; pozneje je privolila, da bo v mont-noirskem dvorcu preživela poletje in izučila

pokojničino nekdanjo sobarico Barbe, zdaj povišano v varuško. Ženskama je na uslugo vse drugo hišno osebje in skupaj z dojenčico živita v stolpu, nekakšni gotski arhitekturni kaprici tega v slogu Ludvika Filipa zgrajenega dvorca, v veliki ovalni sobi, ki leži prav v višini vdovinih prostorov; a vdova jih ne pride nikdar obiskat in prav tako nikoli ne zahteva, naj ji prinesejo dete pokazat. Pri drugih služabnikih se bom pomudila kasneje, ko jih bo malčica že poznala.

Vaški župnik je poštenjak, ki rad dobro je in ki ga vabijo na nedeljska kosila. Na repertoarju ima le tri ali štiri pridige, ki se jih je nagulil v semenišču in ob katerih se njegove ovčice dolgočasijo, ker se vrtijo samo okrog teologije; le včasih vplete vanje kako ost proti republiki, ki zdreza čredo iz dremavice. Gospod župnik, sicer zlat človek, ni svetnik, Michel pa je eden tistih zahtevnih nevernikov, ki se jim zdi, da bi morali biti vsi duhovniki svetniki. Nekega dne (bila sem premajhna, da bi si pripetljaj zapomnila, o njem mi je pozneje pripovedoval Michel) je med slovesno mašo malo po povzdigovanju v vaško cerkev treščila strela. Verniki so se v strahu pred požarom jadrno razbežali. Župnik se je sesedel v naslanjač, v katerem je sicer med svojimi obiski običajno sedel škof, in prosil za kozarec mašnega vina, da si opomore.

»Gospod župnik,« je resno pripomnil Michel, »to bi bila lepa smrt.«

Župnik ga je prepadeno pogledal. Misel, da bi umrl z monštranco v roki, mu ni pomenila nič.

A vendar je Michel tistega črnega poletja našel nekaj človeške topline prav pri predstavniku Cerkve. Spoprijateljil se je s predstojnikom opatije Mont-des-Cats.¹ Moška sta pogosto posedala v opatovem uradu in kadila. Ta trapist je

dolgo vztrajal v, kot temu pravi Cerkev, svetnem življenju; v častniški suknji se je udeležil vojne leta sedemdeset.² Zanosno pripoveduje o poveljih, protipoveljih in zmešnjavi, ki so pripeljali do Sedana; vsem tistem, česar se nekaj let mlajši Michel spominja samo po ogorčenju, ki ga je v njem, takrat še puntarskem šolarju, zbudila novica o množičnem poboju komunardov in izgonu Louise Michel ter Henrija Rocheforta v Novo Kaledonijo.³ Predstojnik je obojemu prav gotovo pritrjeval. Toda o hudodelskih neumnostih izpred tridesetih let bi se bilo kaj jalovo pripraviti: politični dogodki, ki v nas zbudijo grozo in odpor in bi nas zlahka posrkali v svoj kipeči tok, se vrstijo in razblinjajo kakor valovi, butajoči ob obalo. Nazadnje pač sprevidimo, da se vse na tem svetu ponavlja.

Preidimo k bolj osebnim premišljevanjem. Michel sedi na robu mize in se, ne da bi ugasnil cigareto, spoveduje. Pravzaprav se ne spoveduje, temveč samo odkrito govori o sebi. V njegovi preteklosti so še vedno temne lise, ki jih bo morda kdo drug osvetlil bolje, kot bi jih sam. A ta »drugi« je duhovnik. Predstojnik ga odveže grehov, pokore pa mu ne nalaga, ker dobro ve, da se njegov obiskovalec ne bo trudil z njo. Le kaj ima nekaj latinskih obrazcev opraviti s svetom dejanj, občutkov, zadovoljenih in nezadovoljenih želja, za katere se Michel prav dobro zaveda, da jih je, kakor hitro jih je presejal skozi besedno sito, grobo poprepustil? Neprijetno mu je ob spoznanju, kako neizogibno majav je most med vernim katoličanom, toliko bolj, če je ta duhovnik, in neverujočim, ki ga na katolištvo veže družinska ali krstna tradicija, a ki ni nikoli zares veroval, se nikoli niti ni spraševal, ali veruje ali ne. Polnopravni katoličani si neverujočega predstavljajo, in ta nesporazum je kaj pogost, kot tesnobneža, ki je ves izgubljen in zaman išče oporno točko zunaj sebe. Res je prej nasprotno. K

tej zmoti se malce nagiba tudi predstojnik. Rad bi izrabil vdovčevo negotovost (negotovost, ki jo je sicer precenil) in ga pripeljal nazaj k Bogu, ali natančneje, k lastni predstavi o Bogu. V Franciji si prepričevanje pogosto nadeva podobo skoraj obscene pascalovske stave: »Kaj pa lahko izgubite? Če sva uganila resnico, bova uživala vso prednost dejstva, da sva na pravi strani.« Michel sam pri sebi pljune na takšne argumente, še hujši se mu zdi nasvet, naj se vsakih štiriindvajset ur za kratek čas posveti izpolnjevanju verskih dolžnosti, nato pa ta čas sleherni dan za nekaj minut podaljša.

»Kako to mislite, oče, mar človek postane veren, kot postane pijanec?«

»Nedvomno,« odvrne predstojnik, ki ga ta primerjava ni oplašila.

Michel se po tem pogovoru samostana nekoliko izogiba. A malce naporni vzpon in na vrhu ravan iz steptane zemlje, ki jo obdajajo polja in gozd in s katere se odpira pogled na ravno obzorje, sta mu še vedno ljuba. Na robu ravnice stoji krčma, ki daje okolju pridih človeškosti. Trapisti, vsi enaki, če bi sodili po talarjih in kutah s kapuco, obdelujejo polja, molzejo krave, v počasnem koraku vodijo za uzdo krepke, temeljito skrtučene konje. Michel jim zavida, ker se med seboj ravnajo po zapovedi molka, ki že sam po sebi izkoreninja večino sporov med moškimi (in še bolj med moškimi in ženskami). V njem resda ni nobenega prostora za »pobožnost«, kot temu pravijo v njegovem okolju, in niti najrahljšega vzgiba vere, pa vendar si v trenutkih, ko se zdi življenje prazno in absurdno zapleteno, reče, da bi človek, ki se je otresel vseh vezi, prav na tem kraju lahko v miru živel in umrl. Trapist, ki z vilami raztresa gnoj, ga uči tistega, kar drugod ponazarjajo *sadhuji* in *sanjasini*. Eden od moških, ki sem jih imela izmed vseh

najrajši, mi je začuda na istem kraju večkrat rekel isto. Morda se motim, a nobeden od naju ne bi v samostanu strpel več kot teden dni; pa tudi mladi Montherlant⁴ ne, ki se je nekoč znašel tam, zakaj, ne vem, a ni dosti manjkalo, pa bi skozi na stežaj odprta vrata za vozove zakorakal naravnost v ogrado, tako ga je zmamil dobrotljivi smehljav brata, ki je vodil za uzdo par lepih delovnih konj.

V času, ko so se samostani, ki so jih ogrožali radikalni nazori »očeta Combesa«,⁵ umikali na tuje ali si v tujini vsaj pridobili posesti, kamor bi se lahko zatekli, so se trapisti odločili, da si poiščejo pribežališče na drugi strani meje, v sami opatiji pa pustijo le toliko menihov, da jo bodo lahko obdržali. So odšli ali niso? Celo na tako preprosto vprašanje, ki zahteva zgolj odgovor »da« ali »ne«, ni mogoče vedno odgovoriti naravnost. Prebrala sem nekaj knjig o krizi kongregacij na Francoskem; vse so bolj ali manj tendenciozne, od koder koli že izvirajo, in se bodisi trudijo razprtije med republiko in Cerkvijo zabrisati ali pa, nasprotno, njihove učinke precenjujejo. Podatki, ki sem jih dobila v samem samostanu, so bili nejasni; zdelo se je, da njegovi sedanji stanovalci po petdesetih letih in dveh vojnah niso več prepričani o tem, kaj se je ali kaj se ni zgodilo. Še nadalje se pri tem posameznem primeru nisem marala zamujati, kajti v življenju sem si pogosto skušala razjasniti kako zgodovinsko dejstvo, najsi drobno ali veliko, in sem se vse preveč utrdila v prepričanju, da je vse, kar se o dogodkih iz preteklosti govori ali piše, delno zlagano, vedno pa nepopolno in zmerom prikrojeno. Na tem mestu bom potemtakem zapisala samo tisto, kar je Michelu ostalo živo v spominu, čeprav je nedvomno tudi ta spomin vsaj delno zlagan, in kar ga je kot moža, ki je bil zmerom v opoziciji, vedno znova ganilo.

V preteklosti je potegnil z Dreyfusom, četudi se v podrobnosti te po njegovem umazane zgodbe ni poglobljaj; zdaj, ko nagajajo samostanom, je na strani očetov, čeprav se njihovi pogledi na večno in tuzemsko življenje ne ujemajo nujno z njegovimi ali, bolje, s popolno odsotnostjo tovrstnih pogledov pri njem. Dan, določen za »prostovoljni« odhod dela samostanske čredice, je velik dan. Odhodu nasprotuje mnogo tukajšnjih kmetov: dobri očetje imajo v lasti izvrstne krave mlekarice, a ne dovolj za izdelovanje svojih izvrstnih sirov, in samostan je, kar zadeva mleko, najboljši odjemalec drugih kmetij v soseščini. Gruntarji ob pogledu na te dobre odjemalce, ki se selijo drugam, besnijo od jeze ali se žalostijo. Nasprotno je odhodu kutarjev naklonjena skupinica strastnih radikalcev, ki se hoče prikupiti oblastem.

Vsi se nagnetejo vrh griča Mont-des-Cats, na odprtem prostoru med krčmo in samostanom. Posel v krčmi, kot si lahko predstavljamo, cveti. Prišel je tudi podprefekt departmaja Nord, ki si šteje v dolžnost, da z majhnim oddelkom vojaštva skrbi za red. Vsi čakajo (večina velikih zgodovinskih trenutkov se je, zmerom in povsod, odvirtela v čakanju). Vrata v kapelo so odprta: kapela je uborna, sivo prepleskana, siromašno okrašena z barvnimi litografijami križevega pota in nekaj cenenimi nabožnimi predmeti. Taka, kakršna je, ne priča toliko o sovraštvu do Lepega ali o njegovem nepoznavanju, temveč bolj o spokojni ravnodušnosti do zunanjega videza stvari. Sicer pa v tem trenutku nikomur ne pade na pamet, da bi šel molit vanjo. Samostanska vrata so zaprta. Čisto blizu sedi na mlinskem kamnu Michel, pokrit s slamnikom in nadvse eleganten v svoji poletni obleki, in vsakih pet minut na vse grlo zavpije:

»Živela svoboda!«

Podprefekta, ki mu je vidno nelagodno, njegovi ponavljajoči se vzkliki dražijo.

»Kaj vas je pa prijelo, gospod de C., da kar naprej vpijete ‚Živela svoboda!‘?«

»Kolikor vem, pod republiko geslo ‚Živela svoboda!‘ ni puntarski klic,« mu ne ostane dolžan Michel.

A odprejo se vrata. Na čelu nekoliko razcapane gruče civilno oblečenih menihov, ki stiskajo k sebi uborne kovčke, strumno koraka samostanski predstojnik: iz naftalina je potegnil svojo uniformo iz leta 1870 (suknjič se mu tesno oprijema života, saj se je od tistih časov malce poredil), na prsih nosi križec hrabrih. Vojaški oddelek, ki naj bi skrbel za red, samodejno pozdravi z orožjem. Michela presenetljivi obrat očara, podprefekta spravi v zadrego. Točka prednosti za kutarje. K zadovoljstvu gospoda de C. nemalo pripomore to, da ima nezatna zmaga vojaški lesk. Kaj zato, če je sam zavoljo ljubezni nedavno dezertiral in če desetnike nagonso sovraži: nekdanji podporočnik še vedno čuti do vojske kanček nežnosti.

Vas Michelu ne pomeni nič, vaščani pa tudi ne dajo prav veliko nanj. Ne pozabimo, da je gospodu de C. skoraj trideset let življenja minevalo daleč stran. O teh letih se najbrž marsikaj šušlja, a šušlja se potihem. Za vaščane je Michel samo sin graščakinje (beseda je še vedno v rabi), kate-re zastopniki pobirajo zemljiško rento. Priznavajo mu, da ima dobro srce: škoda, ki jo v mlinu povzroči požar ali deževje, smrt v družini ali pogin krave mu nemudoma izvabi nekaj tolažljivih besed, pospremljenih z modrim bankovcem. »Bo to dovolj, fant moj?« Imeli bi ga za tepčka, če ne bi poznali njegove telesne moči in nenadnih izbruhov jeze, ki vlivajo spoštovanje. Po nedeljski slovesni maši, ki si jo šteje v dolžnost obiskovati, potrpežljivo posluš

tarnanje članov občinskega sveta in jeremijade kmetov ali jih v krčmi vabi na kozarček, a nepojasnljiva razdalja med njimi ostaja: s temi ljudmi se ne bo nikoli zbližal, še manj spoprijateljil. Iz lastnih grenkih izkušenj se Michel nauči, da v Franciji podobno kot v Indiji obstajajo kaste. Kot predsednik dobredelnega društva je zelo prizadeven, vendar ga popolna odsotnost usmiljenja in solidarnosti pri vaščanih plaši. Pri siromakih bi tako trdo sebičnost še sprejel, toda ti kmetje so premožni, nekateri bogati. Njihovo dobrodelno društvo ima na bailleulski banki čedno vsoto denarja, deloma prav po zaslugi darežljivosti gospoda de C., a kadar sem in tja dvignejo z njega nekaj fičnikov za največje nesrečnike, ne gre brez mučnih grimas. Za preostale, torej tiste, ki jim pravijo lenuhi in slaboumneži, je vedno pri roki domnevno francoski pregovor »Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal«.

Na Angleškem je Michel videl, da dobredelne ustanove delujejo z velikodušno podporo širše javnosti: prejeta sredstva porabljaajo sproti, čeprav morajo potem darovalcem spet trkati na srce. Ta sistem poskuša udomačiti v svojem kotičku Francije, a so člani upravnega sveta gluhi za njegove predloge. Zamisel, da bi mlade matere brez sredstev oskrbovali s potrebščinami za dojenčka, požanje pri nekaterih smeh, pri drugih užaljenost. Če odmislimo nekatere razlike, se srečuje s podobnimi ovirami kot Tolstojevi liki, ki se trudijo v kmečki svet, svet, ki ga idealiziramo in o katerem si nihče ne upa priznati, da je enako ozkosrčen kot malomeščanstvo, če ne še bolj, vnesti nekaj novih pogledov. O tem, da bi postal vaški župan in se spustil globlje v lokalno politikantstvo, ne razmišlja. Če hočeš poskušati spreminjati ljudi, jim moraš biti vsaj malo podoben.

Pač pa si prizadeva vsaj za to, da bi med vasjo in dvorcem navezal bolj sproščene odnose: letna večerja veljakov

je stara tradicija, ki jo še vedno gojijo in za katero vsakega 14. julija najamejo kuharja iz Lilla; pozneje bom na ta dan od zgoraj, iz velike stolpne sobane, opazovala v gručicah zbrane gospode, postavajoče na terasi, proučevala neki malce rdeč obraz, ki mu gospod de C. ponuja cigare. Sama čakam na krožnik kolačkov in glaziranih češenj, ki mi ga bodo zanesljivo prinesli gor. Predvsem pa prireja Michel v parku piknike za saint-jans-cappelske družine. Na piknikih vlada veselo razpoloženje, pomešano s kančkom prisiljenosti. Pozneje, v starosti, ko bom morala igrati vlogo male hišne gospodarice, bodo povabljene skupine otrok, od katerih se nekateri, danes že osemdesetletniki, še spominjajo okusa jabolk iz sadovnjaka. Kažejo jim moje igrače (preskakujem v obdobje, ko sem že imela zbirko igrač), zlasti z elektriko osvetljeno lurško votlino, darilo neke pobožne sestrične, ki se ga na srečo ne spominjam. Male učenke redovnic iz cerkvene šole spodbujajo, naj na travi zaplešejo kolo. – A Michel se je trudil zaman: ta posestnik radodarne roke je ostal vaščanom v tako meglenem spominu, da ga zamenjujejo z njegovim dvajset let mlajšim sinom, ki še psu ni nikoli privoščil kosti za glodanje. Spomini na gospo Noémi so malce razločnejši. Stari pričevalci so, kadar nanese beseda nanjo, zadržani, a pronicljivi: »Ona je bila prava graščakinja. Z ljudmi ni dosti govorila. O božiču je dajala deliti rdeča volnena krila in debele dolge nogavice.«

Družba po dvorcih je takšna kot bolj ali manj povsod po Franciji. Starega plemstva je malo, a kajpada so vsi prepričani, da mu pripadajo, včasih iskreno. Dvorci so večinoma, kakor mont-noirski, iz lepih časov restavracije; takrat so bili rojeni tudi njihovi lastniki. Najstarejše rodbine izvirajo od intendantov ali uradnikov iz osemnajstega

stoletja, ki so si nagrabili čedno premoženje in se včasih povzdignili do plemstva ali si povišali naziv. Nekateri imajo v prijaznih mestecih v sosesčini stanovanjske palače »med dvoriščem in vrtom«,⁶ zgrajene v resnobnem slogu Ludvika XIV. ali gracioznem slogu Ludvika XV. A nanje ne dajo toliko kot na tiste domišljave, skoraj nove ali okorno obnovljene stavbe, s katerimi se uvrščajo v »Letni pregled dvorcev«. Neka rodbina, in ta je resnično plemenitega rodu, si upravičeno šteje v čast, da izvira od ene izmed Corneillevih hčera. Ampak ob Corneillu večina pomisli le na nekaj dolgočasnih, v šoli naučenih tirad; kdor se v tem svetu jemlje resno, prebira zgolj dnevnik *La Croix*; kdor je količkaj v koraku s časom, zgolj *Le Figaro*. Veliko povpraševanja pa je tudi po Gypinih⁷ romančkih.

Jé se v tem okolju dobro, in Michel zamiznih užitkov ne omalovažuje. Toda pretirano poudarjanje jedače, zlasti pri ženskah, tega ljubitelja preprostih jedi odbija. Kakor Byron je mnenja, da ni posebnega užitka v pogledu na prežvekujočo lepotico. Mikavna gospa de ..., ponosna na svoje obline, po koncu obeda rada pove: »Jem, dokler mi ne postane rahlo slabo.« Moški hudomušno komentirajo njene prebohotne čare. Neki v tem pogledu bogato obdarjeni sestri sta nevede znani po vzdevkih »Premec« in »Krma«, in večina teh gospodov trdi, da so oboje že otipali. Te robate šale seveda izvirajo iz globoko zakoreninjene meščanskega in krščanskega prezira do telesnosti, kot to velja za vse mastne kvante. Nihče se ne baha, da je, kot temu pravijo, kreposten (kot da bi bile v vzdržnosti sežete vse možne kreposti), še več, moškega bi ob popolni čistosti osumili impotentnosti, ženske pa kakšne skrite hibe; a vzeti si je dovoljeno le tisto svobodo, pri kateri človek ne postavlja na kocko svojega položaja. Morala šteje več kakor zakoni in družbene norme štejejo več kakor morala.

Na čelu škofije je trenutno vdovec in družinski oče, ki je, podobno kot predstojnik trapistov, nekoč živel »svetno življenje«. Da je bil duhovnik nekoč poročen, je malce nadležno, zakaj dobri katoliki si nezavedno želijo, da bi bili vsi duhovniki devičniki. Napovedovalec gostov pri lepi gospe de M. je v zadregi vsakič, ko mora naznaniti »monsinjorja škofa de ... in njegove hčere«. Naveličani predstavnik Cerkve s spravljivim nasmeškom predlaga: »Pa raje naznanite škofa de ... in nečakinje njegovega brata.« Prav ti prefinjeni odtenki ločujejo olikane ljudi od drhali; toda neotesanost uhaja iz kadilnice in preplavlja salon, v katerem okrog mizice za čaj klepetajo gospe; te šepetaje ponavljajo moška duhovičenja in se hihitajo za svojimi vezenimi prtiči. »Kakšna škoda,« pravijo o nekem mladem sosedu, ki je ljubeznivejši in bolj prefinjen od drugih, a ima tako imenovana »protinaravna nagnjenja«; za nameček se je pustil zalotiti, kar je resen prekršek, kajti dokler ni nobenega škandala, je seveda vse v redu. »Kakšna škoda, ne bomo mu več mogli seči v roko; a ne obračajte mu hrbta, bili bi v nevarnosti.« Gospod de C. fantove odlike ceni in razmišlja o tem, da bi ga iz kljubovanja povabil v svoj dom, toda Noémi se temu upre, češ da, razen na svoje štiri letne »portovce«, še nikoli ni nikogar vabila. Ne bo zdaj začela z nekom, ki je slabo zapisan.

Michel je posebno dovteten za čare lepe gospe M., katere vitka postava je ponos departmaja. Vsi občudujejo njene črne, tesno prilegajoče se toalete, ki jih naroča pri pariškem mojstru; njeni skodrani lasje so nespremenljivo svetli. S tankih ustnic lepe vdove včasih spolzijo jedke opazke zoper Jude, Angleže in protestante. Gospod de C. ne pripada nobeni od treh skupin, čeprav je kdove zakaj dolgo živel na Angleškem, in je pri njej dobrodošel gost; sicer pa sta bratranec in sestrična v sedmem kolenu. V tem

okolju si vsi želijo, da bi se vrnil francoski kralj, a lepa gospa M. si šteje v zaslugo, da je bonapartistka. Nekoč je za nekaj dni povabila k sebi kneza Jérôma, ki je kot izgnanec že leta živel v Bruslju. Gospejine posesti se dotikajo meje; njegovo cesarsko visokost bodo nastanili v vili za goste, ki deloma stoji na belgijskem ozemlju. Dan po prihodu mu gospa M. predlaga izlet s kočijo. Knez Bonaparte ni pričakoval, da bodo prebivalci departmaja Nord tako navdušeni nad njim, in vsa javna pozornost, ki je je deležna njegova diskretna eskapada, ga spravlja v rahlo zadrego; ob pogledu na vaščane, ki v špalirju stojijo pod brestiči ob cesti in se priklanljajo do tal, vzklikne: »Nisem se nadejal, gospa, da bo cesarjev dedič pritegnil toliko zanimanja.« Graščakinja mu zviška odvrne: »Toda, gospod, to so vendar moji ljudje.« Michel je včasih v skušnjavi, da bi jo objel okrog tankega pasu, četudi bi zaslišal pokanje stezniških opornic. A koliko zaponk bi moral odpeti ali strgati! Sobarju, ki mu je baje gospa M. zelo naklonjena, tako jo vsaj obtožujejo pobožnjakarice, prav gotovo ni treba toliko garati, da pride do nje.

Lažje bi bilo osvojiti bohotno gospo de ... A ta ima moža, sina, taščo in tasta in je obdana s pravcatim dvorom rednih večernih gostov. Nekoč je gospod de C. povabljen na pojedino, na kateri sta častna gosta nuncij in njegov tajnik. K udeležbi je bil pozvan cvetober dobro misleče družbe. Gostje si izmenjujejo opazke, ki se kar topijo od pobožnosti; vsi tekmujejo, kdo bo poljubil monsinjorjev prstan; pogovor se spleta okrog namigov na kupolo svetega Petra, to umetnino nad umetninami, na dolgoživost Leona XIII., ki se jim zdi skoraj fiziološka oblika svetosti, na pobožne spomine na strice in bratrance, ki so se bojevali proti Garibaldiju in se udeležili obrambe Rima.

Gospa de ... celo izjavi, da ji, odkar večno mesto ne pripada več Svetemu sedežu, sploh ni več do tega, da bi ga obiskala, kajti zdaj je le še mesto kakor vsako drugo. Gost, ki je najprej Italijan in šele nato služabnik Cerkve, zatre neopazen smehljaj. Zlasti pa se v pravcat obred spremeni poslavljanje: gospa de ... pripelje dol hčerkici, da bi prejeli blagoslov. Zaradi vseh ceremonij sta se obiskovalca, ki morata v Bailleulu ujeti vlak za Lille in tam ekspresnega za Pariz, zakasnila. Sin gospe de ..., študent in zafrkant, ki je v teku večera večkrat komaj zadržal zehanje, se ustrezljivo ponudi, da bo častna gosta odpeljal na kolodvor v svojem dion-boutonu, drugem v deželi (prvega je imel gospod de C.), namesto da se cijazita v že napreženem tradicionalnem landaverju. V salonu, v katerem še vedno lebdijo cerkvene dišave, mine nekoliko nemirne pol urice; Bog ne daj, da bi uglajenega prelata in njegovega spremljevalca doletel kak neljub pripetljaj, okvara (pri teh mehaničnih novotarijah se je bati vsega mogočega), ali še huje, nezgoda ...

Toda na dvorišču spet zahrumi avtomobilski motor. Odškrnejo se vrata v veliki salon in med kriloma se prikaže šaljivčeva glava:

»Ni dosti manjkalo, pa bi možakarja zamudila vlak!«

Nespoštljivi sin plane v smeh, njegove sproščenosti se nalezejo tudi vsi drugi. Vzorno ozračje se razpoči kakor milni mehurček. Ljudje, ki zavijajo po severnofrancosko, se norčujejo iz nuncijevega italijanskega naglasa; nekemu gospodu se zdi nuncijev tajnik preveč čeden, da bi bil pošten; gospem se zdi nekoliko premršav. Neki pobožen, a malone janzenistično naravnan katolik ostro pripomni, da se papež preveč vmešava v francoske zadeve: navsezadnje je samo rimski škof. Prinesejo razkošno zakusko, kot da ne bi večerjali pred dvema urama. Gospa de ... se skloni h krožniku sendvičev z jetrno pašteto in jih ponudi gospodu

de C.; pri tem je kakor iz pozabljenosti pustila vnemar razrahljano naramnico, ki ji drži dekolte. Učinek ni takšen, kot je upala; kaj so prsi, se pač ve. Michel ne bo postal provincialni donjuan.

Minilo je soparno poletje, minila meglena jesen. Obeta se dolgočasna zima. Prejšnjo je Michel preživel v Bruslju in s tem ustregel želji mlade žene, ki se je bala, da bo pri porodu umrla – kar se je tudi zgodilo. Tokratna pa mu bo minevala v Lillu. Niti misliti ni, da bi se človek s petmesečno dojenčico odpravil na dolgo pot proti Rivieri, ki v tistih časih, z odhodom iz Lilla ter enodnevnima postankoma v pariškem Grand hotelu in marsejskem Hotelu de Noailles, traja skoraj trideset ur. Ko se je Michel odpovedal tistemu, kar ima najraje, torej sončnim deželam, se je odrekel tudi igranju na srečo, ki se je pri tem moškem razvilo v potrebo, kot kdo drug ne more brez razvrata; odrekel pozlačnim montecarlskim salonom in kančku pustolovskosti ob prigodah z zapeljivimi ali lepimi ženskami, za katere si domišlja, da niso kupljive, in s katerimi si začinja sivo vsakdanjost; odrekel kratkim potepom proti Italiji, Genovi, Firencam, morda Neaplju, kamor koli že, kjer si je s Fernande še nedavno ogledoval tu kako cerkev, tam kako galerijo. Dekletce, ki v tem trenutku veka v naročju služkinj, bo morda pozneje nekdo, ki ga bo mogoče prijeti za roko in mu razkazati vrtove Boboli.

Kakor koli že, prihajajočo zimo bo preživel v Lillu. Drugo, kar je odrasel v moža. Kajti pri hudih obdobjih v življenju je najhuje to, da se ponavljajo. Zdrknemo v iste kolesnice, se na istih hodnikih zadevamo ob iste vogale. V tej »gosji igri«⁸ se spet in spet vračamo na polje, imenovano »ječa«. Pet let je že, kar je Michel po svojem prvem vdovstvu preživel nekaj zimskih mesecev v Noémijini mestni

palači na ulici Marais (kako prikladno – po močvirju – se imenuje ta ulica!). Spomladi sta mu naključno srečanje z znanko iz visoke družbe in skoraj v šali sprejeto povabilo prinesla Fernande. Toda človek nima vedno takšne sreče.

A kaj za to: so bitja, za katera je nič vsaj začasno odgovor na vse. Michel si v mont-noirskem dvorcu uredi lastni trapistovski samostan. Zadovoljen je, kdor se upre željam in poželenjem, ki sestavljajo večino njegove osebnosti ali vsaj tistega, za kar meni, da je njegova osebnost; zadovoljen, kdor odvrže med staro šaro upanje; zadovoljen, kdor nima ničesar več in ga celo ni več, kdor kratko malo čuti samo to, da obstaja. Iz postelje, v kateri pred spanjem vedno bere, Michel vstaja ob šestih zjutraj; ta ura, ko se zdijo stvari čiste, umite od noči, mu je bila zmerom ljuba. Na njegovi nočni omarici se kakor stolp v Pisi pozibava vegast kupček knjig; trenutno je pri koncu Montalembertovih⁹ *Menihov na Zahodu*, dolge zgodovine, ki je nisem nikdar brala, domnevam pa, da je nemalo pripomogla k njegovim bežnim nagnjenjem k askezi. Nato si čez staro spalno srajco z dolgo hrbtno stranjo, ki jo je nekoč gotovo nosil njegov oče Michel-Charles, ogrne oguljen plašč, si natakne ponošene šlape in oddrsa po stopnicah po težki čeber premoga za svoj jutranji ogenj. Michel ima raje premog, krajevni proizvod, s katerim prizanese vsaj drevesom; vendar se nikoli ne izvlečemo brez žrtev: njegov ogenj na premog je odgovoren za grozote in bedo rudnikov. V mont-noirskem dvorcu je navada, da premog ali drva, ki bodo pred prebujenjem »gospodarjev« ogrela zrak, vsako jutro prineseta v spalnice sobarici, »debela« in »mala« Madeleine, in podkurita s šopi starega časopisnega papirja, ki ga potegneta izpod pazduhe. A Michel ne mara, da bi ženski vlačili težke čebre po stopnicah namesto njega; nekaj drugega so polena, ki si jih daje prinašati

vdova, ali premog, s katerim bodo v stolpu ogreli dekličino sobo. Morda mu je tudi zoprno, da bi moral s postelje gledati pred kaminom klečeči dondi, ali pa se boji nesramnosti deklet, ki bi lahko spodaj namigovali, kaj vse da si je gospod dovolil. Ogenj je podneten, plamen se razgori; prijetno je sežigati te stare, z jalovim črnilom počrnjene časopise.

Malce pozneje dvigne pred svojimi vrati pladenj, ki ga je tja odložil Séraphin, prvi sobar; ta je v kar najboljših odnosih z guvernanto Mélanie, a Michel v svojih prostorih ne trpi njegovega vonja po slabem tobaku in z dna steklenic posrkanih ostankih. Na pladnju so skodela bele kave, nekaj kock sladkorja in običajne rezine doma pečenega kruha (nič drugače ne zajtrkujejo v poselski jedilnici). S časopisa, ki ga sicer redko prebere, sname ovoj, preleti večinoma nepomembno pošto. Sožalna pisma, od katerih se zdi večina prepisanih iz *Svetovalca v pisarskih opravilih*, so, hvala bogu, po malem usahnila. Vdova se občasno sporazumeva s sinom po zapečatenih pisemcih, ki prispejo na istem pladnju kakor zajtrk; včasih gre za spet odloženo gradnjo električnega voda, spet drugič za kmeta, ki zamuja z zakupnino in s katerim naj bi se šel Michel pogovoriti. Toda Michel ni Noémijina desna roka, kot je bil njegov oče. Odgovarja ji z obratno pošto.

Komaj se začne daniti, že pride dol in se odpravi na »veliki« ali, če je lenobno razpoložen, »mali obhod« po parku. Konec avgusta se dvigajo s polj oblaki hlapov. Slana včasih pokrije tla že v začetku oktobra; prijetno je stopati po tej krhki prevleki. Na livadah se pasejo krave, grajske in vaške; ko se spušča po travnatem pobočju, sreča pastirja in njegovo čredo. V ogradi ob konjušnicah se podi nekaj konjev, vseh razigranih v jutranji svežini; Michel se ozre k lepi kobilici, ki jo je Fernande tako redko jahala. A

tudi sam jezdi manj kakor nekoč; nemara ga ježa preveč spominja na vse njegove rajnice; nemara pa je zgolj navešličan klopotanja gor in dol po istih gozdnih alejah. Zdaj se mu zdi, da je konj, ki je sam na svojem jutranjem dirjanju, valujoč kakor val na svežem zelenem morju, tisočkrat lepši od osedlane in okomatane živali, pa naj sedi na njej najboljši jahač ali najboljša jahalka.

Za njim lovi stopinje Fernandin pes Trier, ki prebiva, ker ga Noémi v dvorcu ne trpi, v konjušnici. Skupaj jo mahmeta dol proti kovačnici, iz katere se že suka dim. Ta kraj je Michela privlačil že v časih, ko je bil fantič; tedanji kovač mu je pustil, da je gonil mehove. Danes pomaga zdajšnjemu pri podkovanju konj; vonj po ožgani kopitni roževini je odvraten in vztrajen, toda Michel rad obrzda ognjevitega jahanca ali pomiri preplašeno žival. Kovač ga je naučil, kako se skuje podkev; eno je obesil k vhodu v dvorec, vendar – čisto njemu podobno, brez razmišljanja – obrnjeno navzdol, tako da se je domnevni talisman spremenil v simbol nesreče. Kladivar je edini vaščan, s katerim bolj ali manj prijateljuje; njegovi siloviti izbruhi jeze se lahko kosajo z Michelovimi. Ta je nekega dne sklenil, da si bo, zgolj ob pomoči psov in nasvetov izvedenca v nakovalu in kladivu, skoval železno ravnilo. Predmet imam še vedno v lasti in ga občasno uporabljam. Ta trdni, pravokotni kos kovine je skoraj matematično pravilen, samo prst, ki zdrsne po njegovih robovih, zatipa očem nevidne krivine, kakršnim ne more ubežati nobena črta izpod človeške roke. Iz gladke tvari so bile odstranjene najmanjše ostaline žlindre. Že tri četrt stoletja ni na tej stvarci, ki jo tako redko vzamem v roke, nobene rje; ob pogledu nanjo se včasih, če preidem od manjšega k večjemu, spomnim na preprosti steber zastavnik, ki že petnajst stoletij stoji v bližini minareta Kutab Minar v Delhiju in ki ga niso načeli ne zob časa

ne vremenske ujme. Razlog je nedvomno isti: vestno delo kovaškega mojstra, ki je svoj mineralno čisti valj morda ustvarjal dolga leta. Koliko časa je svoj artefakt – izdelek je sicer premalo okrašen, da bi se zdel lep – koval Michel? Zanesljivo vem le to, da si nikoli ni poskušal izdelati ravnila, po katerem bi se ravnal v življenju.

Michel stare vdove ne mara srečevati na samem, zato ne obeduje ali pa si kosilo privošči v vasi. Zvečer si daje Noémi postreči v svojih prostorih, Michel pa večerja v družbi knjige.

Toda nihče ne more živeti brez navdušenja ali strasti, kakršnih koli že. Michela je tokrat navdušila mehanika. Pozabili smo že, kako čudežna je bila za človeka s preloma stoletja iznajdba avtomobila. Samo sedem ali osem let je še do časa, ko bo mladi Proust ob pogledu na svoje prvo letalo, ki se dviga v nebo nad Balbecom, jokal od vznosenosti. Odtlej smo doživeli toliko novih tehnoloških zmagoslavij in se tolikokrat prepričali, da ta niti ne spreminjajo človeka niti ne obračajo vedno na boljše človeške usode, da je dandanes vsakemu navdušenju primešane nekaj grenkobe. Toda svojčas je bilo za človeka, odprtega za nove dosežke, običajno stanje duha. Ko je dal Michel svojega daimlerja, ki ni dobro deloval, pregledati pri bailleulskem avtomehaniku (Bailleul je imel po novem avtomehanika), sta se ob njem ustavila starejša gospoda, pravcata »stebra« Trgovske kavarne, in si s porogljivim nasmeškom ogledovala nenavadni stroj, ki se ni hotel premakniti niti za ped.

»Ne vem, ali se bomo v prihodnosti res vozili s temle,« je pripomnil starejši od obeh igralcev domin.

»Bebca!« je zamrmral Michel med zobmi, utemeljeno prepričan, da sta omejenca kratkovidna.